

دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردستان
همایش علمی - منطقه ای
(فروردین ماه ۱۳۸۵)

معماری کویر

عنوان مقاله: مصالح و معماری کویر
مسعود جعفری (دکتری معماری)

عضو هیئت علمی و مدیر گروه معماری
دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن

بهمن ماه ۱۳۸۴

بررسی مصالح و معماری کویر

مسعود جعفری

دکترای معماری ، عضو هیئت علمی و مدیر گروه معماری

دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن

واژه های کلیدی : خشت - اقلیم - یکپارچگی - مقاومت - عایق

چکیده :

در لغت نامه دهخدا کویرهای ایران ، دریا‌های خشک شده ای که به تدریج آب آنها تبخیر شده و اراضی بی حاصلی را تشکیل داده اند تعریف شده است .

هوای کویر بسیار خشک است . درجه حرارت در شبانه روز بسیار متفاوت و از صفر در شب به حدود ۶۰ درجه سانتیگراد در روز میرسد و این باعث میشود تخریب هایی در بخش هایی که دارای سطوح سنگی دارند صورت گیرد . مصالح عمده ساختمانی کویر با وجود وفور منابع طبیعی در منطقه خشت میباشد . این گل باارزش که تمام محسنات و توانائی های مربوط به مقاومت و ایستائی ، عایق حرارتی و رطوبتی و توجیه اقتصادی و غیره را دارد، در منطقه حرف اول را مطرح میکند و این خود از شاخص های معماری کویر است . در این خطه ساختمانهائی وجود دارند که پس از ۸۰ سال عمر هنوز بدون آنکه سقف آنها کوچکترین صدمه ای دیده باشد همچنان آب های سطح الارضی ناشی از باران را به پائین دست خود هدایت کرده و کوچکترین مشکلی را برای ساختمان بوجود نیاورده اند . بناهای خشتی اصولاً به دو دسته تقسیم می شوند اول آنهایی که داخل بافت شهری قرار گرفته اند و به همین جهت به آنها بیشتر رسیدگی شده است و دوم آنهایی هستند که خارج از بافت شهری و در مسیرهای رفت و آمد قرار گرفته اند که متأسفانه بکلی ویران گردیده و یا در حال ویران شدن ، هستند .

بطور کلی عوامل مختلفی در تخریب بناهای خشتی دخالت دارند که مهم ترین آن عبارتند از : عوامل اقلیمی مانند باران و سیل و برف و زلزله - عدم رسیدگی به آنها که بنا شامل مرور زمان میشود - در اثر دخالت و تعارض بشر - در اثر رشد گیاهان ، حشرات و لانه جانوران - در معماری دوران اسلامی نیز همانند دوران بعد از آن برای جلوگیری از فرسایش ساختمانهای خشتی ، قشری از آهک و گچ و با اندودی از گل در مقابل باران محافظت ایجاد میکردند . رسم کاهگل مالی و عایق کاری نیز از دیگر رسوم منطقه بوده است . این نوع عایق کاری بسیار متداول و سال ها مقاومت دارد . در این مقاله به مسائل مهم فوق و کلیات باارزش معماری کویر به تفصیل پرداخته خواهد شد .

هر آن پاره **خشتی** که بر منظر است سر کعبادی و اسکندریست (حافظ)

هرچند که گویند این کار دل است کار خشت و گل نیست ولی در کویر باید گفت این کار خشت و گل است کار دل نیست.

مقدمه :

ساختار معماری شهرها و روستاهای کویری بدلیل شرایط اقلیمی خاص حاکم بر این خطه با دیگر مناطق تمایز اساسی دارد . وضعیت اقلیمی ، بارش اندک باران و برف ، هوای بسیار خشک که اختلاف درجه حرارت شب و روز ، تبخیر بسیار سریع رطوبت ، بادهای توأم با جابجائی شن و از این قبیل از شاخص های سرزمین کویر است که مردم این منطقه را جهت مقابله با مشکلات جوی پایدار هر چه بهتر در این اقلیم بی تعادل بفکر ابداع روش های منحصر بفردی به منظور برپائی بناهای زیستی و غیر زیستی انداخت که قابل ارزش و ستایش میباشد . خشت از جمله مصالح بومی و رایج این منطقه است . این نوع مصالح نقش اصلی و شالوده بنا را از آن خود کرده و در مقاله ای که پیش رو میباشد به مصالح ، تخریب ساختمانهای خشتی و مقاومت آنها و دیگر موارد اشاره و از مباحث انجام شده نتایج جامع و کلی حاصل گردیده است.